

**ՀՀ ԳԱԱ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅԱՆ, ՍՈՑԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ**

**«Փիլիսոփայություն» առարկայի
ասպիրանտուրայի ընդունելության
քննական հարցաշար**

1. Փիլիսոփայության ծագումը և զարգացման հիմնական փուլերը:
2. Փիլիսոփայության սահմանումը, առարկան և տեղը հոգևոր մշակույթի համակարգում:
3. Փիլիսոփայության հիմնախնդիրները, կառուցվածքը և գործառույթները:
4. Աշխարհայացք. սահմանումը և տեսակները (առօրեական, դիցաբանական, կրոնական, գիտական): Փիլիսոփայական աշխարհայացքի էությունը:
5. Փիլիսոփայություն և կրոն: Հավատ և բանականություն: Փիլիսոփայական և կրոնական աշխարհըմբռնումների առանձնահատկությունները:
6. Փիլիսոփայություն և գիտություն: Փիլիսոփայության տեղը գիտությունների համակարգում: Փիլիսոփայական գիտելիքի յուրահատկությունը:
7. Փիլիսոփայության հիմնական բաժինները և դրանց ընդհանուր բնութագիրը:
8. Փիլիսոփայության հետազոտության մեթոդաբանական սկզբունքները. պատմականության, կոնկրետ պատմական, տրամաբանական, մարդաբանական, սոցիոլոգիական և այլն:
9. Արևելյան և արևմտյան փիլիսոփայման տիպերը: Արևմտակենտրոն (եվրոպակենտրոն) և արևալակենտրոն (ասիակենտրոն) տեսությունները:
10. Փիլիսոփայության մետաֆիզիկական ուղղությունները. մոնիցմ, դուալիզմ, պլյուրալիզմ, մատերիալիզմ, իդեալիզմ, դետերմինիզմ, ինդետերմինիզմ, սպիրիտուալիզմ, օպտիմիզմ և պեսիմիզմ:
11. Փիլիսոփայության իմացաբանական ուղղությունները. ռացիոնալիզմ, էմպիրիզմ, կրիտիցիզմ (տրանցենդենտալիզմ), դոգմատիզմ, սկեպտիցիզմ, պոզիտիվիզմ:
12. Մարդու և աշխարհի փոխհարաբերության, մարդկային կեցության իմաստավորման հարցերը փիլիսոփայության մեջ:
13. Հին չինական փիլիսոփայական դպրոցները. կոնֆուցիոսականություն, դաոսիզմ, մոիզմ, օրինապաշտներ (լեզիստներ):
14. Հին հնդկական փիլիսոփայության մարդակենտրոն բնույթը: Հին հնդկական փիլիսոփայական դպրոցները (սանքյա, յոգա, նյայա, վայշեշիկա, միմանսա, վեդենտա):
15. Անտիկ վաղ շրջանի հունական փիլիսոփայության տիեզերակենտրոն բնույթը (Միլեթյան դպրոց, Հերակլիտես, Պյութագորաս, Էլեական դպրոց, Քսենոփանես, Պարմենիդես, Զենոն, Ք.ա. VI-V դդ.):
16. Բնափիլիսոփայական միտքը Հին Հունաստանում Ք.ա. V դարում (Էմպեդոկլես, Անաքսագորաս, Դեմոկրիտես):
17. «Մարդաբանական հեղաշրջումը» փիլիսոփայության մեջ (սոփեստներ, Սոկրատես):
18. Պլատոնի փիլիսոփայությունը (ուսմունք կեցության մասին, իմացության տեսությունը և բարոյագիտությունը):

19. Մարդը, հասարակությունը և պետությունը Պլատոնի փիլիսոփայական հայեցակարգում:
20. Արիստոտելի փիլիսոփայությունը (գոյաբանություն, ուսմունք չորս պատճառների մասին, իմացաբանությունը, բարոյագիտությունը):
21. Արիստոտելի քաղաքական փիլիսոփայությունը (քաղաքական գիտության սահմանումը և մեկնաբանությունը, ուսմունք պետության մասին):
22. Հելլենիստական դարաշրջանի փիլիսոփայության հիմնական սկզբունքները (ստոյիկներ, սոփեստներ, էպիկուրոս):
23. Փիլիսոփայությունը ուշ հելլենիստական շրջանում: Նորապլատոնական փիլիսոփայություն (Պլոտինոս, Պրոկլես):
24. Հին հռոմեական փիլիսոփայության գործնական-քաղաքական բնութագծերը:
25. Կիկերոնի փիլիսոփայաքաղաքական ուսմունքը կառավարման ձևերի, օրենքի և իրավունքի տեսակների մասին:
26. Ազատության և հավասարության գաղափարները Սենեկայի քաղաքական փիլիսոփայության մեջ: Աշխարհաքաղաքացիության մեկնաբանությունը:
27. Միջնադարի փիլիսոփայությունը՝ որպես Անտիկ փիլիսոփայության և քրիստոնեական ուսմունքի համադրություն:
28. Աշխարհակառույցի և մարդու հիմնախնդիրները Ավրելիոս Օգոստինոսի փիլիսոփայական համակարգում:
29. Թովմա Աքվինացին որպես միջնադարյան սքոլաստիկայի համակարգող:
30. Վերածննդի դարաշրջանի փիլիսոփայության հիմնասկզբունքները: Նիկոլայ Կուզացի, Ջ. Բրունո, Լեոնադո Դա Վինչի, Ն. Մաքիավելի:
31. Ռացիոնալիզմի և էմպիրիզմի երկընտրանքը XVII դարում: Էմպիրիզմի էվոյուցիան (Ֆ. Բեկոն, Ռ. Դեկարտ, Դ. Հյում):
32. Ռացիոնալիզմի զարգացումը Ռ. Դեկարտի, Բ. Սպինոզայի, Գ. Լայբնիցի ուսմունքներում:
33. Թ. Հոբսի և Ջ. Լոկի հասարակական դաշինքի տեսությունները:
34. Ֆրանսիական լուսավորականության փիլիսոփայություն (Վոլտեր, Շ.-Լ. Մոնտեսքիո, Ժ.-ժ. Ռուսո):
35. Գերմանական դասական փիլիսոփայության սկզբունքները և առանձնահատկությունները:
36. Իմանուիլ Կանտի փիլիսոփայությունը (տիեզերաբանական, իմացաբանական, բարոյագիտական, իրավափիլիսոփայական հայեցակարգերը):
37. Գ.Ֆ.Վ. Հեգելի փիլիսոփայական համակարգը. (տրամաբանությունը, բնության փիլիսոփայությունը և Ոգու փիլիսոփայությունը):
38. Փիլիսոփայության պոզիտիվիստական ըմբռնումը: Պոզիտիվիզմի և նեոպոզիտիվիզմի հիմնական սկզբունքներն ու զարգացման փուլերը:
39. Նորականտական Մարքուրգյան և Բադենյան դպրոցների փիլիսոփայությունը:
40. Իռացիոնալիստական փիլիսոփայություն. Ա. Շոպենհաուեր, Ս. Կիերկեգոր:
41. Կյանքի փիլիսոփայություն. Ֆ. Նիցշե, Հ. Բերգսոն:
42. Էկզիստենցիալիստական փիլիսոփայությունը Մ. Հայդեգերի, Կ. Յասպերսի, Ժ.-Պ. Սարտրի մեկնաբանությամբ:
43. Մետաֆիզիկայի ըմբռնումը և իմաստային փոփոխությունները:
44. Գոյաբանությունը՝ որպես ուսմունք կեցության սկզբնահիմքերի, հիմնարար սկզբունքների, գոյի համընդհանուր կատեգորիաների մասին:
45. Կեցության ըմբռնումը փիլիսոփայական հայեցակարգերում:

46. Կեցության տիպաբանությունը. բնական կեցություն, հասարակական կեցություն, մարդու կեցություն, ազգային կեցություն:
47. Կեցություն և սուբստանցիա: Մատերիա, շարժում, տարածություն և ժամանակ:
48. Դիալեկտիկան՝ որպես ուսմունք շարժման, փոփոխության, զարգացման առավել ընդհանուր օրինաչափությունների մասին:
49. Կատեգորիաները՝ որպես կեցության համապարփակ ձևերի ու իրերի հարաբերությունների էական որոշարկումներ (էություն և երևույթ, մաս և ամբողջ, եզակի և ընդհանուր, պատճառ և հետևանք, անհրաժեշտություն և պատահականություն, հնարավորություն և իրականություն, բովանդակություն և ձև):
50. Դիալեկտիկայի հիմնարար օրենքների իմացաբանական և մեթոդաբանական նշանակությունը (քանակական և որակական փոփոխությունների դիալեկտիկան, հակադրությունների միասնության ու պայքարի և բացասման բացասման օրենքները):
51. Գիտակցության հիմնահարցը փիլիսոփայության մեջ: Գիտակցության կառուցվածքը:
52. Գիտակցության, ենթագիտակցության և անգիտակցականի փոխհարաբերությունը մարդու հոգեկանում: Ինքնագիտակցություն:
53. Գիտակցությունը՝ որպես մշակույթի զարգացման անհրաժեշտ պայման:
54. Տեղեկատվական փոխազդեցությունը՝ որպես գիտակցության գենետիկ նախադրյալ:
55. Ստածողություն և լեզու: Բնական և արհեստական լեզուներ: Գիտության լեզու:
56. Ճանաչողությունը՝ որպես փիլիսոփայական վերլուծության առարկա: Ճանաչողության կառուցվածքը և գոյաբանական հիմքերը:
57. Զգայական իմացությունը և դրա ձևերը. զգայություն, ընկալում, մտապատկեր:
58. Բանական իմացությունը և դրա ձևերը. հասկացություն, դատողություն, մտահանգում:
59. Ստեղծագործություն և ինտուիցիա:
60. Բանախոհություն և ինտուիցիա:
61. Ճշմարտության հիմնահարցը փիլիսոփայության մեջ: Ճշմարտություն, մոլորություն և կեղծիք:
62. Բացարձակ և հարաբերական ճշմարտություն: Դոգմատիզմ և ռելյատիվիզմ:
63. Գիտական իմացության առանձնահատկությունները, էմպիրիկ և տեսական մակարդակները, հիմնական ձևերն ու մեթոդները:
64. Մարդը՝ իբրև կեցության յուրահատուկ ձև: Կենսաբանականի և սոցիալականի հարաբերակցությունը:
65. Մարդն իբրև անհատ, անհատականություն և անձնավորություն: Մարդու ազատության և պատասխանատվության փիլիսոփայական ըմբռնումները:
66. Հասարակության սահմանումը: Հասարակության սոցիալական կառուցվածքը և տարրերը:
67. Հասարակությունը՝ որպես ինքնազարգացող համակարգ: Հասարակական առաջադիմության չափորոշիչները:
68. Հասարակական գիտակցության կառուցվածքը. հասարակական հոգեբանություն, հասարակական (ազգային) գաղափարախոսություն, իրավական, քաղաքական, բարոյական, գեղագիտական գիտակցություն:
69. Մշակույթի փիլիսոփայական ըմբռնումները: Մշակույթի և քաղաքակրթության հարաբերակցությունը:

70. Մշակույթը բնություն-մարդ-հասարակություն համակարգում: Մշակույթի դրսևորման ձևերը, կառուցվածքը, գործառույթները:
71. «Լոկալ» քաղաքակրթությունների տեսությունները (Ա. Թոյնբի, Ա. Շպենգլեր, Ն. Դանիլսկի և այլք): Քաղաքակրթությունների ապագայի հիմնախնդիրները:
72. Մշակույթների բազմազանությունը և միջմշակութային հաղորդակցման խնդիրները:
73. Ազգայինը և համամարդկայինը հոգևոր մշակույթում:
74. Արժեք և արժեքաբանություն: Փիլիսոփայության արժեքաբանական նշանակությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Սկզբնաղբյուրներ

1. Լուկրեցիոս Կարուս, Իրերի բնության մասին, Եր., 1960:
2. Կանտ Իմ., Պրոլեգոմեններ ապագա ամեն մետաֆիզիկայի, Երևան, 2000:
3. Կանտ Իմ., Ջուտ բանականության քննադատություն (Գերմ. թարգմ., առաջաբանը և ծանոթագր.՝ Ս. Ստեփանյանի), Եր., 2006:
4. Կոնֆուցիոս, Ջրույցներ, Եր., 2015:
5. Մարկուս Ավրելիոս Անտոնիոս, Խորհրդածություններ (հին հունարենից թարգմ., առաջաբանը և ծանոթագր.՝ Գ. Մուրադյանի և Ա. Թոփչյանի), Եր., 2018:
6. Պլատոն, Երկեր չորս հատորով (Հին հունարենից թարգմ. Ս. Ստեփանյանի), Եր., 2008-2016:
7. Սենեկա, Բարոյական նամակներ Լուցիլիոսին, Եր., 2016:
8. Քսենոփոն, Սոկրատեսյան երկեր, Եր., 2001:
9. Антология мировой философии, в 4-х Тт., т. 1, ч. 1, М., «Мысль», 1969.
10. Антология мировой философии: Античность, М., «Мир науки», 2001.
11. Аристотель, Сочинения в четырех томах /ред. В.Ф. Асмус/, М., «Мысль», 1976-1984.
12. Бэкон Ф. Новый органон. М., 1970.
13. Бергсон А. Творческая эволюция. М.-СПб, 1914.
14. Бертран Рассел. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней. М., 2008.
15. Вундт Вильгельм. Введение в философию /Под ред. А. Л. Субботина. М., 2001.
16. Гегел. Энциклопедия философских наук. Тт.1-3. М., 1974-1977.
17. Гоббс Т. Избранные произведения. В 2-х томах. М., 1964.
18. Декарт Р. Рассуждение о методе. Избран. произв., М., 1950.
19. Декарт Р. Начала философии. Избран. произв., М., 1950.
20. Диоген Лаэртский, О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов /Ред. тома и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; перевод М. Л. Гаспарова, 2-е изд., М., «Мысль», 1986.
21. Джованни Джентиле. Введение в философию. М., Издательство «Алетейя», 2000.
22. Древнекитайская философия. Собрание текстов в двух томах. М., «Мысль», 1972.
23. Индийская философия: энциклопедия /Отв. ред. М. Т. Степанянц. Ин-т философии РАН. М.: Вост. лит.; Академический Проект; Гаудеамус, 2009.
24. Кант И. Сочинения. В 6-ти томах. М., 1963-1966.
25. Конт О. Курс положительной философии. СПб, 1990.
26. Лайбниц Г. Новые опыты о человеческом разуме. М., 1936.
27. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Соч. в 3-х томах. Т. 1-2. М., 1985.

28. Локк Дж. Два трактата о правлении. Соч. в 3-х томах. Т. 3. М., 1988.
29. Милль Дж.-С. О Свободе. М., СПб, 1906.
30. Мир философии в 2-х Тт. М., 1991.
31. Монтескье Ш.-Л. Избранные произведения. М., 1955.
32. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Минск, 1992.
33. Рассел Б. История западной философии. Ростов-на-Дону, 1988.
34. Руссо Ж.-Ж. Трактаты. М., 1969.
35. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто. Человек и его ценности. М., 1988.
36. Спиноза Б. Краткий трактат о Боге, человеке и его счастье /Пер. А.И. Губина. Избр. произв. Ростов-на-Дону, 1988.
37. Тойнби А. Дж. Постижение истории / Пер. с англ. Е. Д. Жаркова. М., Рольф, 2001.
38. Фрагменты ранних греческих философов, ч. 1 /Подгот. изд. Лебедев А. В. Отв. ред. И. Д. Рожанский, М., «Наука», 1989.
39. Хайдеггер М. Бытие и время. М., 1993.
40. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М., АСТ, 2003.
41. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. СПб, 1893.
42. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. М., 1993.
43. Юм Д. Трактат о человеческой природе /Соч. в 2-х Тт. Т. 1. М., 1965.
44. Ясперс К., Всемирная история философии. Введение, СПб., «Наука», 2000.
45. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1991.
46. Vogel C. de (ed.), Greek Philosophy, A collection of texts selected and supplied with some notes and explanations, vol. 1–3, Leiden, 1963–1967.

Դասագրքեր և ուսումնասիրություններ

1. Ջաքարյան Ս. Ա., Փիլիսոփայության պատմություն, Եր., 2006:
2. Ջաքարյան Ս., Անտիկ փիլիսոփայության պատմություն, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2023:
3. Հովհաննիսյան Հ., Հասարակական համակարգի զարգացման հիմնախնդիրները, Եր., 2002:
4. Հովսեփյան Ա.Ա., Սոցիալական փիլիսոփայության հիմունքներ, Եր., 2003:
5. Մանասյան Ա., Գիտություն և աշխարհայացք, Եր., 1977:
6. Միրումյան Կ. Ա., Անտիկ փիլիսոփայության ակնարկ (ուսումնական ձեռնարկ), Եր., 1999:
7. Միրումյան Կ., Քաղաքական ուսմունքների պատմություն, Եր., 2006:
8. Շաքարյան Հր., Մետաֆիզիկայի իմացաբանական էությունը, Եր., 1967:
9. Շաքարյան Հր., Կեցության էությունը և տիպաբանությունը, Եր., 1997:
10. Շաքարյան Հր., Փիլիսոփայությունը ստեղծագործության գաղտնիքների որոնումներում, Եր., 2002:
11. Պիեռ Տեյար դը Շարդեն, Մարդու ֆենոմենը, Եր., 1998:
12. Սարգսյան Ա., Փիլիսոփայության դասընթաց, Եր., 2010:
13. Սարվազյան Լ., Փիլիսոփայություն, Յունիթ 1. Անտիկ շրջան: Յունիթ 2. Միջնադար և Վերածնունդ, Եր., 2004: Յունիթ 3. Նոր և ժամանակակից շրջաններ, Եր., 2005:
14. Адо Пьер. Что такое античная философия? (Пер. с франц.). М., 1999.
15. Барсегян А. Лекции по философии. Онтологические проблемы. Ер., 2008.
16. Гуревич П.С. Филосовская антропология. М., 1997.
17. Горфункель Я.Х. Философия эпохи Возрождения. М., 1980.

18. Дониини А. У истоков христианства: от рождения до Юстиниана (Перевод с итал.). М., 1979.
19. Каган М. С. Философия культуры. Санкт-Петербург, 1996.
20. Корнелиус Г. Введение в философию /Перевод с немецкого Г.А. Котляра. М., 2011.
21. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. М., 2000.
22. Нерсесянц В. С. Философия права. М., 2001.
23. Философия в систематическом изложении В. Дильтея, А. Рилья, В. Оствальда, В. Вундта, Г. Эббингауза, Р. Эйкена, Ф. Паульсена, В. Мюнха, Т. Липпса. М., Издательский дом «Территория будущего», 2006.
24. Философия: Учебник для вузов / Под общ. ред. В. В. Миронов. М., Норма, 2005.
25. Фридрих Паульсен. Введение в философию /Пер. с немецкого В. П. Преображенского; вступ. ст. А. В. Маркова]. М., РИПОЛ классик, 2017.
26. Фролов И.Т. Введение в философию. В 2-х томах, М., 1987.
27. Тарнас Р. История западного мышления. М., 1995.
28. Шварц Т. От Шопенгауэра к Хайдеггеру / Пер. с немецкого. М., 1964.
29. Armstrong A.H. St. Augustine and Christian Platonism. Villanova, 1967.
30. The Cambridge Companion to early Greek philosophy. Ed. by A. A. Long. N. Y., 1999.
31. The Cambridge History of Hellenistic Philosophy. Ed. by Algra K., Barnes J., Mansfeld J., Schofield M. Cambridge, 2002.
32. The Oxford History of Western philosophy. Edited by Anthony Kenny. Oxford University press, 1994.